

Asia: VN/11505/2020

Lausuntopyyntö toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Monimuotoiset perheet -verkoston lausunto toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä

Monimuotoiset perheet -verkosto on kymmenen perhejärjestön yhteistyöverkosto. Järjestöjä yhdistää se, että kaikkien kohderyhmät poikkeavat jollain tavalla oletetusta perheestä. Järjestöjen yhteenlasketut kohderyhmät edustavat yli kolmasosaa kaikista suomalaisista perheistä.

Monimuotoiset perheet -verkostoon kuuluvat Adoptioperheet ry, Käpy Lapsikuolemaperheet ry, Lapsettomien yhdistys Simpukka ry, Familia ry, Perhehoitoliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Suomen Monikkoperheet ry, Nuoret Lesket ry, Suomen Uusperheiden Liitto ry ja Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry.

Yleistä

Monimuotoiset perheet -verkosto kannattaa työryhmän ehdotuksia perustoimeentulotuen aseman selkeyttämisestä, myöntämiseen liittyvän harkinnan kehittämisestä sekä viranomaisten välisen tiedonvaihdon parantamisesta. Myös hakumenettelyjä ja toimeenpanoa koskevien säännösten kehittäminen on tärkeä tavoite, jotta toimeentulotuen hakeminen ei kuormita jo valmiiksi kuormittavassa tilanteessa elävien perheiden arkea kohtuuttomalla tavalla.

Perheiden monimuotoisuus huomioitava läpileikkaavasti

Toimeentulotukilain 1 §:n 1 momentin mukaan toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo.

Jatkovalmistelussa ja esimerkiksi tulevilla vaikutusarvioinneissa on tärkeää ottaa huomioon perherakenteiden monimuotoisuus. Vaikka toimeentulotuen saajat ovat moninainen joukko ihmisiä, on tilastoista nähtävillä sekä sukupuolittuneita että perherakenteen perusteella värittyneitä eroja. Mietinnössä todetaan muun muassa, että vuonna 2020 30 % kaikista yksinhuoltajanaisten kotitalouksista sai toimeentulotukea.

Huomiota tulee kiinnittää myös nuorten aikuisten asemaan ja huono-osaisuuden ylisukupolvistumiseen. Mietinnön mukaan toimeentulotuen saajista neljännes on lapsia, 18–25-vuotiaiden nuorten osuus 16 %. Vuonna 2020 lähes puolet pelkän viimesijaisen turvan varassa olevista henkilöistä oli alle 25-vuotiaita nuoria. Nämä ovat hälyttäviä lukuja, joiden taustalla on myös erilaisia lasten ja nuorten arkeen vaikuttavia perhetilanteita. Tästä syystä on erityisen tärkeää tarkastella lapsiperheiden toimeentuloa, lapsiköyhyyttä ja lapsiperheköyhyyttä erillisenä kysymyksenä. Painopiste tulisi siirtää pitkittyneen toimeentulotukiasiakkuuden ehkäisemiseen, jolloin tärkeäksi kysymykseksi nousee lapsiperheiden toimeentulon ja hyvinvoinnin vahvistaminen sekä pikkulapsivaiheessa että nuoren aikuistuuessa.

Toimeentulotuen määräytyminen ja laskelma

Työryhmä esittää, että toimeentulotukilaissa säädettäisiin laskelman merkityksestä ja tarkemmasta sisällöstä suhteessa päätöksentekoon perustoimeentulotuessa sekä täydentävässä ja ehkäisevässä toimeentulotuessa. Tässä yhteydessä on hyvä huomioida seuraavat seikat:

- Lapsilisää, sen yksinhuoltajakorotusta tai elatustukea ei tulisi huomioida perheen tulona toimeentulotukea laskettaessa. Näiden etuuksien tason nostamisen tulisi näkyä nimenomaan kaikista köyhimpien lapsiperheiden toimeentulossa.
- Lapsen tapaamiskulut tulee huomioida matkat maksaneen vanhemman toimeentulotukilaskelmassa todellisten kulujen mukaisesti. Tällä hetkellä Kela myöntää toimeentulotukea tapaamiskuluihin vain etävanhemmalle, vaikka tuomioistuimien voi määrätä myös lähivanhemman maksamaan lapsen tapaamiskuluja tai vanhemmat ovat voivat keskenään sopia, että molemmat vanhemmat osallistuvat lapsen tapaamiskuluihin. Maksamattomuus saatetaan oikeuskäsittelyssä tulkita niin, että lähivanhempi estää tapaamisia.
- Toimeentulotuen lapsen osuutta ei tule automaattisesti puolittaa silloin, kun vanhemmat ovat tehneet sopimuksen lapsen vuoroasumisesta. Toimeentulotuen lapsen osuudesta vain puolet kattaa

lapsen ravintokuluja, loppuosa kattaa lapsen kiinteitä kuluja. Se vanhempi, jonka luona lapsi on kirjoilla, on myös oikeudellisessa vastuussa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatusmaksuista, poliklinikkamaksuista, aamu- ja iltapäivähoidon maksuista ja muista vastaavista kuluista. Jos lapsen osuuden puolittamista Kelan toimesta jatketaan, tulee myös vanhempien taloudellista vastuuta jakaa nykyistä tasaisemmin. Oikea kehityssuunta olisikin kehittää etävanhemman sosiaaliturvaa omana kokonaisuutenaan. Tässä yhteydessä on myös syytä tunnistaa, että vuoroasuvan lapsen kokonaiskustannukset ovat yhdessä kodissa asuvaa lasta suuremmat.

- Lapsen tulojen ja vanhempien elatusvelvollisuuden sekä toimeentulotuen viimeisijaisuuden välistä suhdetta tulee selvittää. Lapsen ja aikuistuvan nuoren elatusvelvollisuutta vähävaraisissa perheissä on kevennettävä, jotta lapsella on vertaisiinsa nähden yhdenvertainen mahdollisuus itsenäistyä, kiinnittyä opiskeluun ja/tai työmarkkinoille sekä kerryttää säästöjä. Toimeentulotukea saavan perheen lapsella on oltava oikeus hankkia lisärahaa ilman, että perheen tukea leikataan.

- Yhtä aikaa syntyneiden kaksos- ja kolmoslasten yhtäaikaisista hankinnoista aiheutuvat lisäkustannukset on huomioitava täydentävässä toimeentulotuessa.

Yksilöllisen harkinnan kehittäminen

Työryhmä ehdottaa, että lakiin selkiytettäisiin, missä tilanteissa Kelan etuuskäsittelyssä voidaan käyttää harkintaa. Tilannekohtaista harkintaa kehittämällä voidaan turvata yksilöiden ja perheiden tosiasiallinen yhdenvertaisuus muodollisen yhdenvertaisuuden sijaan.

Harkintaa tulee aina käyttää asiakkaan eduksi niin, että se helpottaa hänen tilannettaan. Harkinnassa tulee huomioida perheen kokonaistilanne sekä hakijan perhesuhteet. Myös hoivavastuut on huomioitava esimerkiksi perusosan alentamispäätöksiä tehdessä. Perheen ainoalla vanhemmalla on esimerkiksi oltava mahdollisuus kieltäytyä työstä tai työllistymispalvelusta ilman sanktioita, jos lastenhoidon järjestäminen ei tosiasiallisesti onnistu.

Toimeentulotukiasioiden yhteistyöelin

Monimuotoiset perheet -verkosto kannattaa ehdotusta STM:n yhteyteen perustettavasta toimeentulotukiasioiden yhteistyöelimestä. Eri viranomaisten toimiva yhteistyö on keskeistä asiakkaan asian sujuvan käsittelyn onnistumiseksi. On hyvä selkeyttää toimeentulotukea koskevien suositusten ja ohjeiden merkitystä ja asemaa ja sitä, kuka niitä antaa ja mistä asioista. Yhteistyöelimestä tulee olla mukana myös asiakkaiden ja heitä edustavien sosiaali- ja terveystalouden sekä lapsi- ja perhejärjestöjen näkökulma.

Sosiaaliturvauudistus ja viimesijaisen turvan kehittäminen

Työryhmän ehdotukset sosiaaliturvakomitean työhön ovat kannatettavia. Komitean tulee kehittää järjestelmää niin, että jatkossa yhä harvempi joutuu pitkäaikaisesti toimeentulotuen varaan. Monimuotoiset perheet -verkosto yhtyy työryhmän näkemykseen, jonka mukaan perustoimeentulotuen muodostuminen perusturvaa säännönmukaisesti täydentäväksi etuudeksi on ongelmallinen kehityssuunta. Sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa tuleekin kiinnittää huomiota niihin seikkoihin, jotka aiheuttavat toimeentulotuen muodostumista ensisijaisia etuuksia täydentäväksi etuudeksi. On esimerkiksi epäjohdonmukaista, että lapsen vuoroasumisesta aiheutuvat asumiskulut huomioidaan etävanhemman toimeentulotuessa asumistuen sijaan. Kuten mietinnössä todetaan, on sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen painopisteen oltava ensisijaisten etuuksien kehittämisessä sekä tason ja kattavuuden parantamisessa – erilaiset perhemuodot ja perhetilanteet huomioiden.

Samalla tulee huomioida, että ensisijaisten etuuksien hakeminen tai etuudelta toiselle siirtyminen aiheuttavat tulottomuusjaksoja ja toimeentulotuen tarvetta. Käytäntö on osa järjestelmän toimintalogiikkaa, mutta ei sellaisenaan asiakaslähtöistä. Näitä nivelkohtia sujuvoittamalla voidaan vähentää toimeentulotuen tarvetta sekä ehkäistä yksilöiden ja perheiden kokemaa kuormitusta. Kannatettavaa on myös, että asumistukea kehitetään niin, että mahdollisimman harvan tarvitsee hakea toimeentulotukea, jos asuu kohtuuhintaisessa asunnossa.

Perheiden kokemat haasteet liittyvät usein myös laajemmin ansiotyön, etuuksien, kohtuuhintaisen asumisen ja palvelujen (ml. lastenhoitopalvelut ja asiakasmaksut) välisiin kytköksiin ja epävarmuuksiin. Monimuotoiset perheet -verkosto pitääkin tärkeänä sitä, että työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen kysymykset tunnistettaisiin vahvemmin sosiaaliturvauudistuksessa sekä suhteessa muuttuneeseen työelämään että erilaisiin perhemuotoihin, kuten yhden vanhemman perheisiin, vuoroasuvien lasten perheisiin, sijaisperheisiin ja esimerkiksi niihin perheisiin, joissa yhdellä tai useammalla vanhemmalla on oleskelulupaprosessi kesken.

Mäkäräinen Sara
Monimuotoiset perheet -verkosto